

آداب و فنون مرثیه خوانی - 3 -

پدیدآورده (ها) : حیدرزاده،عباس
میان رشته ای :: پیام :: فروردین و اردیبهشت 1391 - شماره 109
از 122 تا 133

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/915919>

دانلود شده توسط : مرکز مدیریت حوزه های علمیه-کتابخانه ایت الله بروجردی
تاریخ دانلود : 29/04/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به [صفحه قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

(۳) آداب و فنون مرثیه‌خوانی

عباس حیدرزاده*

اشاره

در شماره پیشین پیرامون بعضی از فنون مرثیه‌خوانی، مثل مجلس‌شناسی، صوت و لحن، تلخیص روضه، تشبیهات و گریز سخن گفتیم و در این شماره نیز به موضوعاتی همچون ایجاد حزن و زمزمه، مضمون‌سازی، استفاده از آیات و روایات در روضه، تناسب زمان و مکان و استفاده از آمار در روضه خواهیم پرداخت.

امید است با بهره‌گیری از این فنون بتوانیم رسالتی را که بر دوش داریم به انجام برسانیم.

* پژوهشگر پژوهشکده تحقیقات اسلامی.

۸. ایجاد حزن و زمزمه

زمزمه یعنی نغمه و ترنمی که به آهستگی سرایند. ^۱ هنگام مرثیه خواندن بهتر است مستمعین با مداح هم‌نوا باشند تا مجلس با حال بهتری وارد روضه شود. همراه کردن مستمعین کار مداح است. این کار به روش‌های مختلفی صورت می‌گیرد، از جمله ایجاد حزن در آنان. ایجاد حالت حزن نیز روش‌های متفاوتی دارد که متداول‌ترین آن زمزمه دسته‌جمعی است؛ زمزمه‌های دسته‌جمعی معمولاً با دم‌های کوچک مانند:

برخی اشعار دارای مضامین زیبا و بلندی هستند که مستمعین با یک بار شنیدن آن متوجه منظور شاعر و زیبایی شعر نمی‌شوند، بنابراین قبل از خواندن این گونه اشعار، اشاره به مضمون شعر و توضیح درباره آن، و گاه آوردن شاهد مثال، لازم و ضروری است.

حسین جان، زهرا جان، یابن الحسن، یا صاحب الزمان علیه السلام و... آغاز می‌شود، البته اجرای این گونه دم‌ها با آهنگ مخصوص خودش زیباست، در غیر این صورت نتیجه معکوس می‌دهد. بعد از خواندن چند بیت از شعری متناسب و گرفتن زمزمه از مستمعین، مجلس آماده ورود به روضه است. ایجاد زمزمه فرصت‌هایی را برای مداح ایجاد می‌کند:

الف) مجلس برای روضه آماده می‌شود.
ب) مداح، فرصت کوتاهی برای رفع خستگی می‌یابد.
ج) مداح فرصت آمادگی و مرور بر مطلب بعدی دارد.
د) مجلس بدون وقفه تحویل نفر بعدی می‌شود.

۹. مضمون سازی

برخی اشعار دارای مضامین زیبا و بلندی هستند که مستمعین با یک بار شنیدن آن متوجه منظور شاعر و زیبایی شعر نمی‌شوند، بنابراین قبل از خواندن این گونه اشعار، اشاره به مضمون شعر و توضیح درباره آن، و گاه آوردن شاهد مثال، لازم و ضروری است. ساختن مضمون از هنرهای مرثیه‌خوانی است، که حتماً باید با واقعیات مطابقت داشته باشد. به عنوان مثال در شعر:

نمی‌گویم به مانند گذشته در برم گیری همی گویم کمک کن تا سرت را در بغل گیرم

این شعر زبان حال حضرت رقیه رضی الله عنها با سر بریده پدر است؛ ساختن مضمون برای این شعر بدین صورت است که: جای دختر روی زانوی باباست؛ زبان حال حضرت رقیه رضی الله عنها این طوری می‌گه: باباجان همیشه مرا روی زانوت می‌نشاندی، امشب که مهمونم شدی، می‌خوام تلافی کنم، من سرت را روی زانوم بگذارم، اما باباجان آنقدر تازیانه خوردم که دیگه دستم توان نداره سرت را روی زانوم بگذارم، کمکم کن تا بتونم سرت را روی زانوم بگذارم.

وقتی در اشعار یا در بین خواندن شعر به مناسبت موضوع، حدیث یا روایتی از ائمه رضی الله عنهم بیان می‌شود، نورانیت خاصی جلوه می‌کند، که این نورانیت به برکت فرمایشات قدسی این برگزیدگان الهی است.

در موقع اجرا ابتدا باید مضمون را اجرا کرد سپس شعر را چاشنی مضمون کرد.

۱۰. استفاده از آیات و روایات

اساس حرکت و راه و روش ائمه رضی الله عنهم قرآن کریم است؛ آیه آیه این منشور الهی در زندگی این راهنمایان بشر موج می‌زند. تبیین این موضوع مهم، بخشی از رسالت سنگین مداحی است. استفاده از آیات قرآن کریم متناسب با موضوع، زیبایی خاصی به مداحی می‌دهد، و نیز وقتی مداحی ما رنگ قرآنی به خود بگیرد، سخن ما نورانی، مؤثر و ماندگار خواهد بود. مقام معظم رهبری (حفظه الله تعالی) می‌فرماید:

آشنایی با قرآن و حدیث توصیه ما به همه است، اما مبلغان دین و جامعه مداحان طبعاً مخاطب ویژه این حرف هستند؛ با قرآن باید انس پیدا کنند. قرآن را حتماً بخوانید، با توجه به ترجمه بخوانید، این ترجمه را به یاد بسپارید. در آیاتی که نصیحت هست، متضمن یک معرفتی است که انسان می‌فهمد. آنها را ثبت کنید، یادداشت کنید، از آن بهره‌مند شوید، هم بگویید، هم عمل کنید.^۲

قرآن کریم یک کتاب جامع و کامل است که همه نیازهای جامعه بشری را پاسخ گفته است و در همه زمان‌ها کاربرد دارد؛ به عنوان مثال در بحث اخلاص و انفاق، که از فضایل اهل بیت رضی الله عنهم است در قرآن کریم آمده است:

وَيَطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا (انسان: ۸)
به [پاس] دوستی [خدا] بینوا و یتیم و اسیر را خوراک می‌دادند.

اهل بیت رضی الله عنهم غذای خود را در عین اینکه به آن نیازمندند و دوست دارند به مسکین و یتیم و اسیر

برای روضه خواندن باید زمینه را آماده کرد تا مستمعین روضه را زودتر بفهمند، و غربت و مظلومیت اهل بیت علیهم السلام را بهتر درک کنند. بر این اساس نقل یک کرامت، معجزه یا حکایت مستند، معتبر و متناسب با موضوع روضه می تواند به این امر کمک کند.

می دهند، اطعام کردن آنها ساده نیست بلکه توأم با ایثار در هنگام نیاز شدید است، از سوی دیگر اطعامی است گسترده که انواع نیازمندان اعم از مسکین و یتیم و اسیر را شامل می شود، به این ترتیب رحمتشان عام و خدمتشان گسترده است.^۳ وقتی این فضیلت اهل بیت علیهم السلام که در قرآن کریم آمده است، همراه با شعر متناسب برای مردم بیان شود، تأثیر قابل ملاحظه ای در بحث انفاق و رفع محرومیت در جامعه خواهد داشت. به همین ترتیب آیاتی مانند:

إِنَّمَا وَلِيكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ
يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ (مائده: ۵۵)
وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيُّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ (شعراء: ۲۲۷)
أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا (كهف: ۹)
... قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى... (شوری: ۲۳)

همچنین نقل احادیث و روایات اهل بیت علیهم السلام وظیفه ذاتی مداحان است. بازگفتن کلمات نورانی و روحبخش این راهنمایان بشریت موجب اصلاح جامعه و حرکت به سوی رشد و تعالی می شود؛ وقتی در اشعار یا در بین خواندن شعر به مناسبت موضوع، حدیث یا روایتی از ائمه علیهم السلام بیان می شود، نوریّت خاصی جلوه می کند، که این نورانیت به برکت فرمایشات قدسی این برگزیدگان الهی است.

عَنِ الْهَرَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عليه السلام يَقُولُ رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا
أَمْرًا فَقُلْتُ لَهُ وَ كَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ قَالَ يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَ يُعَلِّمُهَا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا
مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا...^۴

از هروی روایت شده که گفت شنیدم از حضرت ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام که می فرمودند: خدا بیامرزد کسی را که امر ما را زنده کند، به حضرت عرض کردم: چگونه زنده می کند امر شما را؟ حضرت فرمودند: دانش های ما را می آموزد و به مردم یاد می دهد، پس اگر مردم از آن تعالیم والا که در سخنان ماست آگاه گردند، از ما پیروی می کنند.

مسلم است با خواندن احادیث صحیح اهل بیت علیهم السلام برای مردم جدای از اینکه به وظیفه خود عمل کرده ایم موجبات خشنودی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام که خشنودی خداوند متعال است را فراهم کرده ایم.

مقام معظم رهبری (دام عزّه العالی) در باب آشنایی با

حدیث به مداحان می‌فرماید:

خوشبختانه کتب معتبر حدیثی ما امروز همه ترجمه شده است. «کافی» ترجمه شده است. «من لا یحضره الفقیه» ترجمه شده است، «نهج البلاغه» ترجمه شده است، کلمات حضرت زهرا علیها السلام ترجمه شده است، یعنی اینجور نیست که این متون، مخصوص عربی‌دان‌ها باشد، نه عربی‌دان و غیر عربی‌دان همه می‌توانند از این کلمات استفاده کنند؛ اینها فرصت است. از این فرصت‌ها باید استفاده کرد. بنابراین توصیه ما این است: تلاوت قرآن، انس با قرآن، انس با حدیث، آشنایی با معارف اهل بیت علیهم السلام از طریق

حدیث، و بالاتر از همه، توجه به خدای متعال، حفظ و تقویت رشته ارتباط قلبی با ذات اقدس

احدیث، با دعا، با توسل، با ذکر، با خشوع، با نماز نافله.^۵

به عنوان مثال: پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمود:

أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا... وَإِنْ مَاتُوا حَزَنُونَا.

فرزندان ما جگرگوشه‌های ما هستند وقتی از دنیا بروند ما را محزون می‌کنند.

از این حدیث می‌توان در مرثیه حضرت علی اکبر علیه السلام استفاده کرد.

البته در نقل حدیث باید دقت کرد تا از منابع معتبر و موثق استفاده شود زیرا، دشمنان اهل بیت علیهم السلام با جعل احادیث و ساختن برخی خرافات و نیز روی آوردن به غلو قصد ضربه زدن به مقام ائمه علیهم السلام، مکتب تشیع و ایجاد تفرقه بین مسلمانان را داشته و دارند.

۱۱. نقل کرامات و حکایات

برای ورود به روضه، ذکر مقدمه امری لازم و ضروری است. به عبارت دیگر برای روضه خواندن باید زمینه را آماده کرد تا مستمعین روضه را زودتر بفهمند، و غربت و مظلومیت اهل بیت علیهم السلام را بهتر درک کنند. بر این اساس نقل یک کرامت، معجزه یا حکایت مستند، معتبر و متناسب با موضوع روضه می‌تواند به این امر کمک کند. کرامات، معجزات و حکایات دو دسته‌اند:

الف) کرامات و حکایاتی که مقدمه روضه به شمار می‌روند: مانند حکایت از دنیا رفتن ابوذر غفاری (ره): ابوذر صحابی رسول صلی الله علیه و آله با اینکه کسالتی داشت برای بدست آوردن آذوقه با دخترش به صحرا رفته بود، یک موقع حالت مرگ بر او عارض شد، روی زمین خوابید دخترش بالشی از خاک برای

او درست کرد و گفت پدرجان در این صحرا با نعش تو چه کنم؟ ابوذر گفت: پیامبر ﷺ از مرگ من در این صحرا خبر داده است، جمعی از اهل عراق می آیند و متصدی کفن و تجهیز من می شوند. برو سر راه، اینها را خبر کن، ابوذر رو به قبله خوابید و از دنیا رفت. دخترش عبائی بر نعش پدر کشید و رفت همانجا که پدرش گفته بود، سر راه نشست، بعد از ساعتی دید قافله ای می آید، همین که قافله نزدیک شد، دختر ابوذر صدا زد: یا عبادالله، هذا ابوذر صاحب رسول الله ﷺ توفی فی هذا الغربه؛ ای بندگان خدا این ابوذر از صحابی پیامبر ﷺ است که در این صحرا از دنیا رفته است.

ابن مسعود و مالک اشتر و عده ای از اصحاب در این کاروان بودند، تا این سخن را شنیدند همه پیاده شدند دور جنازه ابوذر را گرفتند، او را با احترام غسل دادند و کفن کردند، حتی هنگام غسل و کفن و دفن او از همدیگر سبقت می گرفتند.

این بدن یکی از صحابی رسول الله ﷺ بود در میان بیابان ریزه که این طور با احترام دفن شد؛ اما پاره تن پیامبر، ابوعبدالله الحسین (علیه السلام) و فرزندان و اصحابش روی زمین کربلا افتاده بودند، اجازه ندادند امام سجاد (علیه السلام) آنها را دفن کند، سه روز این بدن های مطهر بدون غسل و کفن^۷ روی زمین گرم کربلا ماند، بعد از سه روز حضرت سجاد (علیه السلام) آن بدن های مطهر را به خاک سپرد.

مثال دیگر:

در جنگ صفین وقتی لشکر معاویه بر فرات مسلط شد، معاویه دستور داد؛ آب را به روی سپاهیان امیرالمؤمنین (علیه السلام) ببندند؛ ولی وقتی که سپاه امیرالمؤمنین (علیه السلام) بر فرات تسلط یافتند، حضرت فرمود: به دشمن اجازه دهید هر چقدر آب می خواهند بردارند، در بین لشکر دشمن زن و بچه وجود دارد و زن و بچه که گناهی ندارند.^۸

اما در کربلا عبیدالله بن زیاد دستور داد آب فرات را بر امام حسین (علیه السلام) و اهل بیتش ببندند. آنچنان کار عطش در کربلا بالا گرفت کاسمان چون دود شد بر چشم آل مصطفی کار به جایی رسید که روز عاشورا صدای العطش از خیمه های امام حسین (علیه السلام) بلند بود.^۹

(ب) کرامات و حکایاتی که مؤید روضه هستند: در مصیبت اسارت اهل بیت امام حسین (علیه السلام) و حرکت کاروان اهل بیت امام حسین (علیه السلام) به شام، کرامت پیامبر گرامی اسلام ﷺ در رابطه با وحشی (قاتل حضرت حمزه سیدالشهداء) مناسب است. وحشی مدت ها پس از شهادت حمزه بن عبدالمطلب عموی پیامبر ﷺ در جنگ بدر، خدمت پیامبر ﷺ رسید، توبه کرد و اسلام آورد، حضرت به او فرمود: بگو چگونه حمزه را کشتی؟ چون ماجرا را شرح داد، حضرت فرمود: وای بر تو، خودت را از من دور کن!^{۱۰} (من طاقت

دیدن قاتل عمومیم را ندارم)، پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تحمل دیدن قاتل عمومیش را نداشت، ولی چهل منزل، از کربلا تا شام،^{۱۱} اهل بیت امام حسین عَلَيْهِ السَّلَام و بی‌بی زینب کبری عَلَيْهَا السَّلَام قاتلان عزیزانشان را در مقابل می‌دیدند، کسی که سر از بدن برادرش جدا کرده بود (شمر) را در مقابل خود می‌دیدند.

به مردن راضیم شاید که دیگر نبینم قاتلت را در مقابل

۱۲. تناسب با زمان و مکان

یکی دیگر از هنرهای مداحی هماهنگی بودن برنامه‌های مداح با زمان و مکان است؛ به عبارت دیگر زمان تعیین می‌کند که مداح چه شعری و چه روضه‌ای بخواند، چرا که شعری که متناسب با زمان باشد، تأثیر قابل توجهی در مستمعین خواهد داشت.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

عَلَى الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ عَارِفًا بِزَمَانِهِ مُقْبَلًا عَلَى شَأْنِهِ.^{۱۲}

انسان عاقل موظف است زمان خود را بشناسد و به وظایف خویش متوجه باشد.

شناخت زمان و موقعیت، به مداح کمک می‌کند که در موضع‌گیری‌ها و برنامه‌هایش مطابق با زمان پیش برود و دچار اشتباه نشود.

و نیز همان حضرت عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

الْعَالِمُ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ اللُّوَابِسُ.^{۱۳}

کسی که عالم به مقتضیات زمان خود باشد مورد هجوم اشتباهات قرار نمی‌گیرد.

کاربرد زمان در مداحی، از چند جهت باید مورد دقت قرار گیرد:

الف) از جهت تاریخی: مداح باید متناسب با رویدادهای تاریخی اعم از مذهبی و ملی مطالبش را آماده نماید.

به عنوان مثال: در ایام شهادت امام جعفر صادق عَلَيْهِ السَّلَام شعر، مرثیه و نوحه متناسب با این موضوع آماده و ارائه نماید یا در ایام دههٔ فجر و سالگرد پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و دیگر مناسبت‌های ملی از قبیل سوم خرداد (فتح خرمشهر)، هفته دفاع مقدس، روز پاسدار، روز جانباز، روز معلم، رحلت امام خمینی عَلَيْهِ السَّلَام و... شعر و مطلب مناسب با موضوع ارائه نماید.

ب) از جهت سیاسی: شناخت موقعیت سیاسی جامعه به مداح کمک می‌کند تا بتواند به وظیفه‌ای که بر عهده دارد به بهترین نحو عمل نماید. سیاست جزو دین ماست و دانستن موقعیت‌های سیاسی برای همهٔ اقشار مخصوصاً مداحان که راهنمایان مجالس مذهبی هستند، لازم و ضروریست. ائمه

آگاهی داشتن مداح به وضعیت اجتماعی منطقه موجب می شود تا بتواند با توجه به موقعیت حال حاضر جامعه برنامه هایش را تنظیم کند.

معصومین علیهم السلام سیاسی بودند و به انحاء مختلف با طواغیت مبارزه می کردند. امیرالمؤمنین علیه السلام اگر سیاسی نبود در طول حدود پنج سال خلافتش چندین جنگ (جمل، صفین، نهروان) بر او تحمیل نمی شد، امام حسن علیه السلام اگر سیاسی نبود با معاویه صلح نامه امضا نمی کرد، و نیز امام حسین علیه السلام اگر سیاسی نبود علیه یزید خروج نمی کرد، حضرت زهرا علیها السلام سیاسی بود که به مسجد مدینه آمد و آن خطبه معجزه آسا را

ایراد فرمود، و حضرت زینب علیها السلام اگر سیاسی نبود، گوشه ای می نشست و در شهادت عزیزانش گریه می کرد، دیگر خطبه ای نمی خواند و با حکومت یزید کار نداشت. بر این مبنا کسی که پیرو حقیقی ائمه علیهم السلام است، باید جریان های سیاسی را بشناسد و با توجه به موقعیت های موجود در دفاع از ولایت برنامه هایش را تنظیم کند.^{۱۴}

البته روشن است هر زمان اقتضائات خاص خودش را دارد، زمان مبارزات انقلاب اسلامی علیه رژیم پهلوی، زمان دفاع مقدس، فتنه سال ۱۳۸۸ ه. ش علیه نظام و ولی فقیه و... که مداحان متعهد با تمام توان به میدان آمدند و به وظیفه خود عمل کردند.

به عنوان مثال: وقتی هشام بن عبدالملک در مسجد الحرام مبهوت عظمت سید الساجدین علیه السلام می شود و می بیند چگونه جمعیت از اُبهت و صلابت زین العابدین علیه السلام از هم می شکافد و راه را بر حضرت باز می کند، هنگامی که از او سؤال می کنند، او کیست که این طور مردم راه را بر او باز می کنند؟ از روی کینه می گوید او را نمی شناسم و در این میان فرزددق با درک موقعیت و بینش سیاسی خود، لب به سخن می گشاید و به موقع و بجا و هماهنگ با زمان و مکان با اشعار زیبای خود زین العابدین علیه السلام را به مردم معرفی می کند.

هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ الْبَطْحَاءُ وَطَأْتَهُ
وَ الْبَيْتُ يَعْرِفُهُ وَ الْحِلُّ وَ الْحَرَمُ.^{۱۵}

هشام خشمگین می شود، دستور می دهد او را به زندان بیندازند. امام سجاد علیه السلام هزار دینار برای فرزددق فرستاد اما او نپذیرفت و گفت من این اشعار را برای خدا سرودم نه برای پادشاه و جایزه، زین العابدین علیه السلام برای فرزددق پیغام فرستاد: آنچه از دست ما اهل بیت عطا شده پس نخواهیم گرفت، فرزددق این بار عطای امام را پذیرفت.^{۱۶}

(ج) از جهت فرهنگی: شناخت آداب و رسوم هر منطقه ای به مداح کمک می کند تا متناسب با

روش‌ها و سنن مردم آن منطقه برنامه اجرا کند.

به عنوان مثال: بیشتر مردم استان‌های شمالی کشور با آهنگ تند سینه می‌زنند و بالعکس مناطق مرکزی کشور مثل تهران، قم، اصفهان و بعضی مناطق دیگر با آهنگ کند و سنگین سینه می‌زنند؛ جنوب کشور روش مخصوص خودش را دارد، در بعضی مناطق سینه‌زنی رونق ندارد، فقط روضه‌خوانی را دوست دارند، و بعضی مناطق دیگر به سینه‌زنی بیشتر علاقه دارند. در بعضی مناطق مشاهده شده شبهای تاسوعا و عاشورا تا صبح در چندین مجلس سینه می‌زنند. به همین شکل آداب و رسوم مردم در جای جای کشور متفاوت است.

د/از جهت اجتماعی: آگاهی داشتن مداح به وضعیت اجتماعی منطقه موجب می‌شود تا بتواند با توجه به موقعیت حال حاضر جامعه برنامه‌هایش را تنظیم کند.

به عنوان مثال: وجود بعضی ناهنجاری‌ها در جامعه مانند شیوع منکرات (بدحجابی، شرب خمر، قمار و...) وظیفه ما را در انتخاب اشعار پندیات متناسب با موضوعات ذکر شده روشن می‌کند، و نیز تذکر به موقع و بجا در حین برنامه بسیار مفید و مؤثر خواهد بود.

مقام معظم رهبری (حفظه الله تعالی) می‌فرماید:

ما باید بدانیم اگر فاطمه زهرا علیها السلام امروز در بین ما ظاهر می‌شدند و یک ساعت، دو ساعت و یا یک روز در بین مردم می‌آمدند ما را به چه چیزی امر می‌کردند؟ انگشت اشاره به کدام راه از راهایی که در مقابل ما گشوده است دراز می‌کردند و به ما می‌گفتند که این راه را بروید؟ ما باید آن را دنبال کنیم و در تبیین و تعلیم و معرفتی که می‌خواهیم به مستمع بدهیم، آن را ملاحظه کنیم و نیاز زمان را بر کنیم.^{۱۶}

موقعیت مکان نیز در اجرای برنامه تأثیر زیادی دارد، افرادی که با انگیزه زیارت و توسل در اماکن متبرکه جمع می‌شوند، آمادگی دارند تا نسبت به آن امامی که در آن حرم مطهر مدفون است توسل پیدا کنند؛ اتصال این حلقه باید توسط مداح انجام شود و بر این اساس در این اماکن باید اشعار و مرثیه متناسب با مکان انتخاب و اجرا شود.^{۱۸}

۱۳. استفاده از آمار

منظور از آمار در روضه بیشتر اعلام مظلومیت اهل بیت علیهم السلام است و از این طریق ما می‌توانیم چندین هدف را دنبال کنیم:

الف) اعلام مظلومیت اهل بیت علیهم السلام.

ب) اعلام دناات و پستی دشمنان اهل بیت علیهم السلام.

ج) شجاعت اهل بیت علیهم السلام و یارانشان در مقابل دشمن.

د) تحریک عواطف و احساسات مستمعین.

به عنوان مثال:

ده نفر آمدند پیش ابن زیاد و گفتند امیر، به ما جایزه بده، ابن زیاد پرسید: شما کیستید؟ گفتند ما کسانی هستیم که اسبها بر بدن حسین علیه السلام تاختیم و استخوانهای سینه او را درهم شکستیم.

مرثیه خوانی زمانی مؤثر خواهد بود که همراه با تقوای الهی باشد. بنابراین فراگیری همزمان آداب و فنون ضروری به نظر می رسد، تا هنگام استفاده از علوم و فنون این رشته، با بال معنویت به ملکوت آسمانها سلوک عرفانی داشته باشیم.

نحن رضنا الصدر بعد الظهر بکل یعیوب شدید الاسر^{۱۹}

در مرثیه خوانی آمار به دو گونه ارائه می شود:

۱. آمار مقایسه ای

۲. آمار کاربردی

در آمار مقایسه ای تعداد موارد مشابه با هم مقایسه می شوند، آن موردی که سخت تر است در آخر آورده می شود و توضیح داده می شود.
به عنوان مثال:

سه بدن از ائمه علیهم السلام سه روز روی زمین ماند؛ یکی بدن حضرت موسی بن جعفر علیه السلام بود، که سه روز کنار جسر بغداد ماند، دیگری بدن حضرت جواد علیه السلام بود که سه روز روی زمین ماند، یک بدن دیگری هم سه روز روی زمین ماند، این بدن با همه بدنها فرق داشت، این بدن سر نداشت، پر از زخم نیزه و تیر و شمشیر بود، این بدن عریان، بدن عزیز زهرا حسین علیه السلام بود.
مثال دیگر:

دو تن از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله از ناحیه سینه مجروح شدند، یکی حضرت زهرا علیه السلام بود، در مدینه بین در و دیوار، و دیگری سینه مطهر امام حسین علیه السلام بود زیر سم اسبها.
در آمار کاربردی فقط به ارائه تعداد اکتفا می شود؛ این آمار با هدف اعلام نابرابری قوای دشمن در برابر اهل بیت علیهم السلام بیان می گردد.

به عنوان مثال:

تعداد سی هزار نفر لشگر در کربلا در مقابل ۷۲ نفر؛ حدود ۱۸ هزار نفر با حضرت مسلم علیه السلام بیعت کردند، یا حدود ۴۰۰۰ نفر محافظ شریعه فرات بودند که حضرت عباس علیه السلام توانست وارد شریعه فرات شود، یا ده نفر بدن امام حسین علیه السلام را زیر سم اسبان کوبیدند.

نتیجه گیری

از مجموع آداب و فنونی که گفته شد، نتیجه می‌گیریم، مداحی و مرثیه‌خوانی کار ساده و آسانی نیست، بلکه هنری فاخر است که دارای آداب و فنون متعددی است، و بدون یادگیری آنها نمی‌توان بر اوج قلّه افتخار خدمتگزاری آستان مقدس اهل بیت علیهم السلام درخشید. بر این اساس کسانی که علاقمند به انجام وظیفه در این راه نورانی هستند، ابتدا می‌بایست دو استاد مجزاً، یکی جهت آشنایی با آداب، و دیگری جهت فراگیری فنون، انتخاب نمایند تا با بهره‌گیری از محضرشان، دو بال پرواز در این رشته که یکی اخلاق و یکی علم است را تقویت نمایند.

تنها اکتفا کردن به یادگیری علوم و فنون، انسان را به هدف اصلی مرثیه که قرب الی الله است نمی‌رساند، زیرا مرثیه‌خوانی زمانی مؤثر خواهد بود که همراه با تقوای الهی باشد. بنابراین فراگیری همزمان آداب و فنون ضروری به نظر می‌رسد، تا هنگام استفاده از علوم و فنون این رشته، با بال معنویت به ملکوت آسمان‌ها سلوک عرفانی داشته باشیم.

۱. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه، ج ۸، ص ۱۱۳۸۱.
۲. در دیدار با مداحان، ولادت حضرت زهرا علیها‌السلام، ۱۳۹۰/۳/۳.
۳. تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۳۵۲ - در بین ما مرسوم است اگر به فقیری انفاق کنیم، مقداری از آن کالا را به فقیر می‌دهیم و بقیه را برای خودمان در نظر می‌گیریم و اهل بیت علیهم‌السلام، همه نان‌هایشان را انفاق کردند و سه شب با آب افطار کردند.
۴. علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۲، ص ۳۰.
۵. دیدار با مداحان، ولادت حضرت زهرا علیها‌السلام، ۱۳۹۰/۳/۳.
۶. تاج‌الدین شعیری، جامع‌الآخبار، ص ۱۰۵.
۷. ملقی ثلاثاً بلا غسل ولا کفن، بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۱۹۱.
۸. محمد بن اسحاق حموی، انیس المؤمنین، ص ۷۰.
۹. جواد محدثی، فرهنگ عاشورا، ص ۳۱۶.
۱۰. شیخ طبرسی، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۱۷۷، وحشی به شام رفت و تا آخر عمر آنجا ماند.
۱۱. شیخ مفید، ارشاد، مترجم محمدباقر ساعدی خراسانی، ص ۴۷۷.
۱۲. علامه، محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵، ص ۳۴۲.
۱۳. یعقوب کلینی، کافی، ج ۱، ص ۲۷.
۱۴. تذکر این نکته ضروریست که جناحی بودن مدّ نظر ما نیست، بلکه جناحی بودن آفتی برای مداحی است.
۱۵. این کسی است که سرزمین بطحا با گام‌هایش آشناست و خانه [خدا] و حرم و حل او را می‌شناسند.
۱۶. سید محسن امین عاملی، سیره معصومان علیهم‌السلام، مترجم علی حجتی کرمانی، ج ۵، ص ۲۴۹.
۱۷. نرم‌افزار حدیث ولایت، دیدار با مداحان، ۱۳۸۰/۶/۱۸، ولادت حضرت زهرا علیها‌السلام.
۱۸. در ایامی که مناسبت خاصی مثل شهادت یا ولادت امام دیگری است زمان بر مکان اولویت دارد.
۱۹. سیدمحسن امین عاملی، اعیان‌الشیعه، ج ۱، ص ۶۱۲.

